

KERIGMATIČKO TUMAČENJE VAŽNIJIH TEKSTOVA APOKALIPSE 1

Dr. Maksimilijan Lah

SUMMARIUM: In hoc articulo kerygmaticae exponuntur praecipui textus Apocalypseos (qui hic et libere citantur) a capite primo usque ad quintum inclusive, et primo quidem in commodum usum verbi divini praeconum, catechistarum ceterorumque animarum curatorum. Applicationes practicae et variae reflexiones asceticae saepe desunt, has tamen quivis attentus lector ex dictis sine magno labore sibi formare poterit.

UVOD²

Za bolje razumijevanje apokaliptičkih slika valja znati ovo:

1) apostol Ivan je neke apokaliptičke osobe i događaje (na pr. Krista kao velikog svećenika, Božje veličanstvo, duše pod oltarom itd.) vizionarno gledao onako kako ih iznosi.

2) Mnogo toga mogao je apostol doznati intelektualnom vizijom koju je zatim stvarnom ili verbalnom simbolikom izrazio ostajući pritom unatoč inspiraciji u ličnom karakteru neizmijenjen, i služeći se svojim prije stečenim poznavanjem proroka SZ i njihovih eshatoloških slika i simbola.

3) Ima u apokaliptičkim slikama, vjerojatno, i takvih crta koje služe — više manje — samo kao pjesnički ukras i nemaju simboličkog značenja.

4) Apokaliptički simboli izraženi su često semitskom dikcijom koja se rado služi hiperbolama i zato se mnoge tvrdnje moraju uzeti u restriktivnom smislu.

5) Neki simboli, vjerojatno, nisu vizionarnog nego apstraktivnog karaktera. Tako na pr. kocka nebeskog Jeruzalema nije gledana, nego jer je u starini kocka bila simbol savršenstva, pripisuje se nebeskom Jeruzalemu itd.

6) Brojevi 3, 4, 7, 10, 1000, 200 milijuna itd. koje nalazimo u Apokalipsi gotovo se redovito ne mogu uzeti u aritmetičkom smislu nego samo u simboličkom. Osim toga, često stoji određen broj ili određeni dio, cijelost, množina itd. mjesto neodređenog broja, odnosno dijela itd.

A) CRKVENO-POVIJESNO TUMAČENJE³

I. Knjiga sa sedam pečata.

U 5, 2 kaže anđeo: tko je dostojan da otvori knjigu (zapečaćenu sa sedam pečata) i razriješi njezine pečate? Dakle, ovdje počinje objavljivanje budućih događaja. Sve što se nalazi u gl. 5-13, sačinjava jedinstveno proroštvo.

1. Vidi raspravu u Bog. Smotri g. 1964. br. 1 gdje se nalazi Uvod u Apokalipsu, eshatoliški prikaz apokaliptičkih slika i vizija i važnije ideje Apokalipse. Ujedno neka se ondje isprave važnije pogreške koje kvare smisao: na str. 44 posljednji redak: spašene iz progonstva, ima biti: spašene iz poganstva; na str. 51 gore 8. redak: propagandu kao personifikaciju, ima biti: propagandu odnosno kao personifikaciju, ista strana prema sredini: geometrija, ima biti: gemetrija; ista strana dolje: oživiti u Apokalipsi, ima biti: oživiti Nerona Neki tumači misle da se Ivan mogao poslužiti u Apokalipsi; na strani 53 gore 3 redak: svjedoci, ima biti: sv. oci, na strani 45 dolje: u slici nebeskog Jeruzalema, ima biti: u slici »novog neba« i »nove zemlje« (21, 1—8); u drugoj gledamo nebesko blaženstvo poslije uskrsnuća mrtvih u slici nebeskog Jeruzalema.

2. Cf SIMON-PRADO, *PRAELECTIONES BIBLICAE* N. T. II. Taurini 1957 str. 464—469.

3. Ovdje je izneseno samo ono crkveno-povijesno tumačenje koje u Apokalipsi gleda samo borbu i pobjedu Crkve nad židovstvom i poganstvom kao tipom borbe i pobjede Božjega kraljevstva

Vizija sedam pečata nalazi se u gl. 7-11, a njezin je svršetak u gl. 12. U tim poglavljima prikazuje se pad židovstva i pobjeda kršćanstva nad židovstvom kao i Božji sud koji dovodi do toga pada i pobjede. Po nekim znakovima očito se vidi da se to proroštvo odnosi u prvom redu na židovstvo. Jer ne samo da se kazna naviješta gotovo istim riječima kojima je Krist navijestio razorenje Jeruzalema i nevolje s tim razorenjem spojene, nego kazna izrično stiže Židove, i spašeni od te kazne također se zovu Židovi, gl. 7. Nadalje, proriče se osvojenje grada i hrama po nevjernicima, gl. 11, 1. 2.

Nastaje pitanje da li se u tim tekstovima govori doista samo o uništenju židovske države i hrama, ili pak se ujedno misli i na dalju budućnost kao što često biva kod proroka, Izai 24, Jer 32, Ezek 20 itd. I Krist je svoje proroštvo o propasti Jeruzalema spojio sa proroštvom o sudnjem danu u jednu cjelinu tako da se gdjekada iste riječi odnose na oba događaja. Prema tome, propast židovstva slika je propasti koja će zadesiti čovječanstvo u posljednje doba.

Događaji se dakle redaju ovako: u gl. 5. vidimo da je Kristu pridržano pravo da objavi budućnost. U gl. 6. kaže Krist da će pobijediti nad židovstvom, da će rat, glad i smrt doći na Židove. Mučenici koji će Židovi poubijati mole da se što prije osveti njihova krv. Tada se najavljuje strašna kazna, ali prije nego kazna nastupi, dolaze židovski obraćenici pod posebnu Božju zaštitu gl. 7. Molitve Božjih odabranika izazivaju kaznu grešnoga svijeta, i 6 anđela izvode kaznu u sve većoj mjeri, gl. 8. i 9. Anđeo zavjeta koji predstavlja Krista, najavljuje u gl. 10. potpunu propast židovstva. Hram će biti predan nezabošcima, a potom sedmi anđeo javlja pobjedu kršćanstva nad židovstvom, gl. 11. Ta se pobjeda simbolički iznosi u još jednoj viziji, u gl. 12. Čitavo proroštvo zapravo je prvi dio drame kojoj je sadržaj pobjeda kršćanstva nad židovstvom, a zatim, u gl. 13, počinje drugi dio koji govori o pobjedi kršćanstva nad poganstvom.

II. Četiri jahača, šesti pečat i mnoštvo spašenih.

U 6, 2 i dalje iznosi se najprije vizija 4 jahača. Prvi jahač na bijelom konju s pobjedničkim vjencem jest Isus Krist.⁴ U Zah 1, 8 sjedi on na riđem konju. Druga tri jahača označuju Kristovu pratnju i simbolički prikazuju židovskorimski rat, zatim glad i silno umiranje od kuge i mača.

Ono što se iznosi u viziji šestog pečata zapravo su predznaci kazne Židova. To nam dokazuje i povijest. Židovski povjesničar Josip Flavije⁵ pripovijeda o strašnim znacima na nebu prije židovskog rata. Židovi su počeli zdvajati i bježati u pećine i gore i željeli su brzu smrt da izbjegnju laganom mučenju.

nad Antikristom. Osobiti su predstavnici ovog smjera od starijih tumača Hemten, Salmeron, Alcazar, Dupin, Calmet, Lallefant, Bossuet, a od novijih Schäfer-Meinertz, Belser i dr. Cf. P. S. ROSADINI, *Institutiones introductoriae etc.* Vol. III. Romae 1939, str. 115—119; Höpfl—Gut *Introduction N.T. Romae* 1940, str. 519-524. Ovaj je prikaz sastavljen uglavnom prema petom izdanju ALLIOLI, *Die III. Schrift d. N. T.* iz g. 1845. Sastavljen je tako da se propovjednik-servatis servandis-može njime poslužiti u svako doba imajući na umu da crkveno-povijesno tumačenje iako je u ovom obliku strogo naučno neodrživo, ipak pruža dokaz da Božje kraljevstvo čeka ne samo konačna pobjeda u apokaliptičko doba nego i parcijalne pobjede tokom čitave crkvene povijesti.

4. Mnogo je vjerojatnije mišljenje da je jahač na bijelom konju simbol pobjedonosnog širenja evanđelja. Ni druga tri jahača nisu osobe nego simbolički predstavljaju izvjesna zla: rat, glad, smrt.

5. *Bellum Judaicum* VII, 12.

Potres i pomicanje bregova i otoka nije se, doduše, ispunilo doslovno, ali se može slikovito uzeti kao silno gibanje rimskih vojski odnosno legija koje su sa svih strana dolazile u Palestinu.⁶ Iako se tekst Apokalipse na ovom mjestu u prvom redu odnosi na židovsku katastrofu, ipak će puni svoj smisao zado- biti tek na sudnji dan. Tada će, doduše, ove kazne zadesiti gotovo isključivo kršćane iz poganstva jer će među njima gotovo ponestati vjere, ali treba znati da su ne samo Židovi nego i pokršteni pogani »pravi Izrael« kako ih naziva samo Sv. Pismo.⁷ Dakle se u oba slučaja odnosi tekst na Izraelce u historijskom i duhovnom smislu.

U gl. 7, 9 i dalje spominju se kršćani iz poganstva, da se time pokaže kako će upravo po njima postati Crkva veoma brojna. Spajanje spašenih Izraelaca s blaženicama na nebu jasno ukazuje na to da apostol ima pred očima i bližu budućnost i posljednje dane ljudske povjesnice, a potom dolazi vječno bla- ženstvo.

III. Prve četiri trublje

U gl. 8. nalizimo viziju prvih četiriju trublji. One slikovito prikazuju, more, rijeke i nebo. Peto i šesto zlo pogađa ljude, a sedma trublja naviješta potpunu propast svega. Prvo zlo pogađa zemlju i travu. Tuča, pomiješana s ognjem i krvlju, znači opustošenje Palestine ognjem i ubijanjem ljudi po neprijatelj- skim vojskama. Drugo zlo pogađa more: ono mijenja svoju narav i plodnost, a većim dijelom propadaju i lađe na moru. U more bačeni vulkan slika je promjene mora u mrtvu, neplodnu stvar kao što to tumači u r. 6. Treće zlo osobitim uplivom zvijezda. Zato se oni kvare po zvijezdi što pada s neba. Zvi- jezda se zove pelin čime se simbolički označuje kvarenje izvora i rijeka. Ova je vizija slika sve većeg propadanja zemlje, uslijed čega sve više stradava život i zdravlje ljudi. Četvrta nevolja pogađa zvjezdano nebo. Odanle ništa dobra ne dolazi više na zemlju. Pače, dolazi samo tama i nesreća. To nam potvrđuje i židovska povijest.⁸ Dok su Židovi bili Božji narod i držali se zavjeta s Bogom, bila je njihova zemlja plodna i blagoslovljena. Mora i jezera bila su puna riba. Židovske lađe plovile su u trgovačkom poslu po svim poz- natim morima. Navodnjivanje zemlje pojačano je kanalima i drugim vodenim uređajima pomoću kojih se dizala voda i na brežuljke. Zbog pogodne klime bi- la je Palestina nalik na Božji vrt, i ubrajala se među najzdravije krajeve svi- jeta. Sa Božjim prokletstvom svega je toga dobrim dijelom nestalo, a židovsko- rimskim ratom zemlja je gotovo posve opustušena. Ta je pustoš kasnije pove- ćana pod vlašću Turaka. Međutim, propast židovske zemlje samo je slika opu- stošenja čitave zemlje i promjene čitave prirode na svršetku vremena pred sudnji dan.

Orao u 8, 13 možda je aluzija na rimskog orla na bojnim znakovima rimske vojske koja je uništila židovsku državu. Trokratni »jao« naviješta se stanovnicima zemlje jer se na njih odnosi.

6. Ovo je dakako manje vjerojatno. Eshatološko tumačenje 6. pečata bit će mnogo bliže istini.

7. Cf Rim 2,28—29; Gal 4,21—31.

8. Vidi osobito Deut gl. 28—30 i dr.

IV. Peta i šesta trublja.

U gl. 9. iznose se vizije pete i šeste trublje. »Skakavci« znače u proročkom govoru ratničke vojske, Joel 1, 4. Ovdje se opisuju skakavci kao ratnici koji imaju vlast da škode ljudima i imaju svoga vojskovođu. To, dakako, nisu skakavci u običnom smislu riječi jer ne škode zemlji, a od ljudi napadaju samo one koji nisu Božji. Ovo je, dakle, vojska zlih duhova. Oni zavode neko vrijeme Židove na velike zločine i ujedno ih muče. I ovo shvaćanje potvrđuje nam židovska povijest. U Kristovo doba Židovi su bili u mnogom pogledu kao neka »sinagoga sotone«. Bili su licemjerni i zlobni, ubili su Mesiju, a neposredno prije židovskog rata raspali su se u stranke koje su se međusobno istrebljivale. Ovo nam iznosi židovski povjesničar Josip Flavije.⁹ Dakako da se i ova vizija odnosi na ljude posljednjega doba pred sudnji dan, kada će se ona u još većoj mjeri ostvariti negoli u povijesti Židova.

Četiri anđela u 9, 14 su nosioci smrti. Ono čime ubijaju ljude je otrovni i smrtonosni vjetar samum. Taj vjetar dolazi poput neke vojske sa Eufrata, hara po Palestini, ubija ljude, i s pravom se uspoređuje s vojskom konjanika koji nose ognjene i sumporne oklope. Taj je vjetar zapravo slika rimskih legija koje idu u boj protiv Židova, a ujedno je i slika gladi i pošasti koja je uništila velik broj ljudi.¹⁰ I ove su trublje slika posljednje nevolje pred sudnji dan kada će sotona skupiti protukršćanske snage u boj protiv Božjega kraljevstva, ali će one, prema gl. 20, biti uništene.

U gl. 10. zaklinje se »anđeo zavjeta«, da će nestati židovske države i bogoslužja kad zatrubi sedmi anđeo. Božja »tajna« je ovdje ponajprije propast Židovstva, a zatim ujedinjenje Židova i pogana u jednoj Crkvi. Izraz: vremena više neće biti, dokazuje da je govor o posljednjim vremenima. Taj isti anđeo zavjeta navijestit će jednom i propast kršćana iz poganstva na svršetku svijeta jer ni oni neće činiti pokore.

V. Pustoš hrama, dva svjedoka. Žena i zmaj

Gl. 11. ima ovaj smisao: vanjsko predvorje hrama uništiti će pogani i pustošiti grad i zemlju kroz »tri i po godine«. Dakle, bit će razoren zemaljski hram u Jeruzalemu, a podići će se »novi hram«, tj. kršćanstvo odnosno Crkva u kojoj će svi narodi slobodno ulaziti i koja je određena za pokrštene Židove i pagane jednako. Rimski vojska doista je pustošila Palestinu »tri i po godine«. Grad Jeruzalem stoji ovdje metonimički mjesto čitave palestinske zemlje.

»Dva svjedoka« su očito Božji odabranici tj. kršćani, jer se u r. 8 Gospodin naziva »njihovim« Gospodinom, a i sam naziv »svjedok« poistovjetuje se sa pojmom kršćanina. Ta dva svjedoka bez sumnje su dvije vrste kršćana, Dakle, dva svjedoka su kršćanski poglavari i vjernici koji su nevjernim jer nam povijest ništa ne govori o dvojici naročito istaknutih kršćana. Židovima naviještali propast grada i opominjali ih na pokoru. Kad se u tekstu kaže da su dva svjedoka »uskrsnula i uzašla na nebo«, tada to treba shvatiti

9. Židovske starine 20, 8, 5 i dr.

10. Dap 11, 28; FLAV. Bell. jud. VII., 7 i dr.

slikovito: progonjeni kršćani proslavljeni su od Krista time što se ispunilo njegovo proroštvo o propasti grada i hrama u Jeruzalemu. Potres koji se tom zgodom spominje slika je opsadnog stanja u gradu. Rimljani su sa svojim ratnim strojevima prodrli kroz gradske zidove i poubijali mnoge Židove. U tekstu se simbolički kaže: sedam tisuća. Osim ovog shvaćanja postoji i drugo: dva svjedoka su Henoh i Ilija koji će prije sudnjega dana nastupiti kao propovjednici, zatim biti ubijeni od Antikrista, a prigodom općeg uskrsnuća tijela zajedno s ostalim pravednicima uskrsnuti i uzaći na nebo.¹¹

U gl. 12. žena koja rađa Sina Isusa Krista očito je Djevica Marija. Ona se spominje ovdje kao simbol Crkve iz koje izlazi Krist. Kad sotona nije uspio da uništi Marijina Sina, nastoji da uništi Crkvu i optužuje je pred Bogom. Arkandeo Mihael, nasuprot, brani Crkvu i Božji sud daje pravo arkandelu. Time sotona kao da gubi svoje »mjesto na nebu« i bude bačen na zemlju. Ovdje mu se dopušta da navaljuje na Crkvu.

VI. Zvijer iz mora i zemlje.

Sa gl. 13. počinje drugi dio velike drame u Apokalipsi, tj. propast poganstva. Sadržaj se reda ovako: u 13, 1-18 iznosi se protukršćanska moć rimskoga carstva. U 14, 1-5 prikazuje se Crkva kako stupa u borbu sa Rimom. U 14, 14—20 nastupa sam Krist: on žanje srpom i vrši berbu svoga vinograda. U 15, 1-4 nastupaju sedmorica anđela koji se spremaju da konačno kazne svijet. Pritom se ori pobjednička pjesma Božjih odabranika. U 15, 5-16, 18 izlijevaju se čaše i njihova zla postepeno rastu. Kako ljudi ne čine pokore, naviješta se u 16, 19-21 potpuna propast rimskog carstva. Kazna se odmah izvršuje. Poganstvo se drži još jedino u prijestolnici koja je zapravo kao neko carstvo za sebe. Sada se izriče proroštvo o Rimu. Pošto je carstvo slomljeno, nastupaju u Rimu neki vladari i napokon Rim prestaje biti prijestolnica kraljeva, 17, 1-11. Konačno, svladani snagom Jaganjca, rimski carevi koji su proganili Crkvu dolaze pod njezino okrilje, i Rim prestaje biti poganski grad, 17, 12-18. Svijet plače zbog toga, a nebo se veseli, 18, 1-19, 21. Tada započinje »tisućgodišnje kraljevstvo« mira u kojemu Krist vidljivo vlada sa svojim odabranicima, dok je vlast sotone vezana, 20, 1-6. Preostala dva poglavlja, 21-22 predstavljaju svršetak ljudske povjesnice.

U 13, 3 govori se o »glavi ranjenoj na smrt«: tj. rimski imperij je znatno oslabljen u posljednjim danima republike kroz neprestane građanske ratove. Ta je »rana« zacijelila kad je mudri car August zavladao i stvorio rimsko carstvo.

U 13, 5 kaže se da će »zvijer« huliti na Boga i imati moć kroz »tri i po godine« tj. kroz kratko vrijeme. Svakako se ovo proroštvo odnosi i na Antikristovo, posljednje doba, 20, 7.

»Lažni prorok« odnosno »zvijer iz zemlje« je duhovna moć rimskog carstva, dakle, pogansko svećenstvo. Oni će činiti prividna čudesa pomoću đavla. Tako nam Filostrat¹² pripovijeda da je Apolonova slika govorila što se, vjerojatno, događalo djelatnošću đavla.

11. Dakako da je ovo potonje shvaćanje mnogo vjerojatnije.

12. Sofist i neopitagorovac, »Života Apolonija od Tijane«, čime je htio dokazati superiornost poganstva nad kršćanstvom.

Sto se tiče broja zvijeri 666, čini nam se da je najvjerojatnije tumačenje pomoću riječi Lateinos, jer pojedina slova odgovaraju brojkama 30-1-300-5-10-50-70-200, što sve zajedno čini 666. »Zvijer« je, dakle, rimsko carstvo (Latium, latini). Svakako se ta brojka odnosi i na Antikrista koji će na svršetku svijeta sjediniti u sebi obje zvijeri. Zanimljivo je da se i riječ »apostates«, otpadnik, također simbolički prikazuje sa brojem 666. Jednako se taj broj može naći u imenu Julijana Apostate kao i u grčkom izgovoru imena Muhamed (Maometis).

VII. Jaganjac sa svetima. Sedam čaša Božje srdžbe.

U gl. 14. iznosi se slijedeće: tri anđela naviještaju pobjedu kršćanstva: prvi anđeo pronosi evanđelje nebeskim prostorom, u znak da je naviještanje evanđelja glavni uzrok propasti poganstva. On poziva sve stanovnike zemlje da prihvate Božju riječ. Drugi anđeo naviješta propast poganstva, a treći propast svih onih koji još pristaju uz poganstvu vjeru. Tada se javlja Sin čovječji kao pobjednički sudac koji prigodom »žetve« skuplja pljevu i sažiže je ognjem. Slika žetve ili berbe prikazuje kaznu zemaljskih stanovnika koja će se doskora izvršiti. Ovdje se ova kazna proleptički prikazuju kao već izvršene što znači da će sigurno nastupiti.

U gl. 15. nalazimo slijedeće misli: pošto je kazna poganstva naviještena i prikazan pobjednički sudac, dolaze sedmorica anđela koji će tu kaznu stvarno izvršiti. Njihove se kazne zovu »posljednje« jer je već prije kažnjeno židovstvo, i jer Crkva ima samo dvije vrste neprijatelja: nevjerno židovsko i poganstvo.

U gl. 16. govori se o izlijevanju čaša. Prve četiri čaše prikazuju kaznu zemlje, a preostale tri kaznu carstva. Kazne Egipta u Mojsijevo doba su uzor za ove kazne, Ex 7—10. Prema tome, prve četiri čaše znače: kao što su nekoć bezbožni Egipćani bili kažnjeni ljutim čirevima, njihova voda pretvorila se u krv i oni bili udareni ognjem, tako, na sličan način, bit će kažnjeni poganski narodi kugom, ratovima na kopnu i moru, nesnosnom vrućinom i raznim klimatskim nezgodama. Ali, sve ove kazne neće dovesti narode da pokore i obraćenja. I povjesnica nam ovo potvrđuje: upravo u ono doba kada su Rimljani progonili kršćane, uslijedila je Božja kazna: oko g. 250. nastala je strahovita kuga koja je godinu dana bjesnila u svim dijelovima carstva. Oko 312. zavladao je neka bolest kod koje su na ljudima izbili ljuti čirevi, osobito na očima, kako nam pripovijeda Nicefor.¹³ Carska povijest Rima ispunjena je neprestanim ratovima na kopnu i na moru. U doba cara Valerijana nastala je tolika vrućina da je Nil gotovo presušio i time prouzročio glad i kugu.

Preostale tri kazne treba shvatiti ovako: rimska je država sve više padala. Svakovrsna nevolja i zlo vladalo je poput neke tame. Ljudi su »tako-reći grizli su svoje jezike od bola«, tj. gotovo nikako nisu uspijevali da se riješe svojih nevolja. Pritom su hulili na Boga, a krivnju za sva zla svaljivali su na kršćane.

Euftrat se presušio, tj. rimsko je carstvo izgubilo svoju zaštitu na granicama i razni barbarski narodi počeli su upadati u zemlju. Sotona zajedno

13. u *Breviarium chronographicum* (ed. Jacques Goar, Paris 1652.)

sa poganskom državom i svećenstvom kušao je spasiti rimsko carstvo, ali uzalud. Svi zajedno bili su slabi »poput žaba«. I ovo nam potvrđuje povijest: na cara Valerijana vršili su jak upliv egipatski čarobnjaci. I drugi poganski narodi, izvan rimskog carstva, imali su svoje vrače, tako npr. Perzijci mage, a Germani druide. Osobito za mage znamo da su podjarivali svoje kraljeve protiv kršćana.

Konačno se poganska vojska skupila u »Armagedonu« tj. na brdu od Megidona, grada u području Manasijeva plemena. Tu su Izraelci svojevremeno pretrpjeli dva poraza: prvi u Barakovo doba, a drugi u doba kralja Jozije, Sud 4, 16; 4 Kralj 23, 29. Riječ Armagedon etimološki znači propast, uništenje. Apostol Ivan vjerojatno nema pred očima neku izvjesnu zgodu iz rimske povijesti nego prikazuje posljednje časove rimskog poganstva prije Konstantina Velikoga. Tada su Perzijanci sve drskije upadali u rimsko carstvo, i ono se jedva opiralo jer je već bilo posve trulo. Kad je car Konstantin priznao kršćansku vjeru, doskora se rimsko carstvo pretvorilo u kršćansku državu.

VIII. Žena na skrletnoj zvijeri

Gl. 17. sadrži ove misli: »Žena što sjedi na mnogim vodama« je grad Rim koji je vladao nad mnogim narodima što se očitovidi Iz 17, 3, 9. Svakako se pod time ima razumijevati Rim poslije pada poganstva, jer je tada Rim sjedio »kao u pustinji«, a u r. 8. se kaže da pogansko carstvo »više nije«. Tu se dakle iznosi sudbina Rima poslije Konstantinova prihvatanja kršćanske vjere. Rim je tada doista bio kao u pustinji, jer je Konstantin učinio svojom prijestolnicom Bizant.

R. 8. treba, dakle, ovako shvatiti: pogansko carstvo koje se vidio, bilo je i sada više nije, bar stvarno ne, odnosno nalazi se u posve bespomoćnom stanju. No opet će »doći iz bezdana«, tj. oporavit će se od svoga pada i nastupit će novom snagom, ali će potom ubrzo propasti. Podanici će se diviti kad vide zvijer gdje dolazi i gdje opet brzo propada. Pod novim »dolaskom« zvijeri treba ponajprije razumjeti vladanje Julijana Apostate koji je svom snagom podupirao poganstvo i nastojao uništiti kršćanstvo.¹⁴ Međutim, on nije vladao ni punih 20 mjeseci, i s njegovom smrću nestalo je poganstva iz rimskog državnog života. No riječi »uzaći će iz bezdana«, znače također i poganstvo posljednjega vremena kao i osobu Antikrista koji će nakon kratke strahovlade biti zajedno sa svojim pristašama uništen.

R. 9-11 ima ovaj smisao: »sedam glava zvijeri« jesu sedam brežuljaka i ujedno sedam kraljeva. Pet njih je palo, a jedan vlada sada, dok drugi nije došao. Kada dođe, vladat će samo kratko vrijeme, a zatim će propasti. Sa »sedam bregova« jasno je označen Rim sa svojih sedam brežuljaka. Sedam kraljeva je sedam rimskih careva. Važno je znati za kojega cara Ivan kaže da sada vlada. Jer se izrično veli da zvijer sada više nije, a žena se nalazi u pustinji, to će šesti vladajući car biti onaj koji je ostao poganin poslije Konstantinova priznatanja kršćanske vjere. To je bio car

14. Vidi WETZER U. WELTE'S *Kirchenlexikon*, VI. str. 1987—1995. Za ostale crkveno-historijske podatke mogu poslužiti priručnici crkvene povijesti (Hergenröther, Knöpfler, Marx i dr.), a za profanu povijest osobito: J. B. V. WEISS, *Weltgeschichte* u 22 sveska, nastavio R. v. Kralik. Djelo ima više izdanja: Vidi i LAVISSE I RAMBAUD, *Histoire générale*, 3. izdanje iz g. 1925. i mnoga druga.

Licinije kojega je Konstantin pobijedio g. 324. Prethodna dakle petorica jesu: Dioklecijan, Maksimijan, Galerije, Maksimin Daja i Maksencije, koji su svi prestali vladati između 311—313, dakle malo prije propasti poganskog carstva. Sedmi car još se nije ni rodio, ili bar još nije bio car u doba vladavine šestoga cara. Konstantinovi sinovi Konstantin, Konstans i Konstancije već su se rodili i bili određeni za cezare. No u doba Julijan Apostata još nije bio cesar, nego je tek g. 369. u Parizu proglašen carem. On je, dakle, sedmi car. Osmi car nije izrično spomenut nego se tako naziva sama zvijer. I doista, car kao poganin nije vladao poslije Julijana Apostate, ali je poganstvo i dalje trajalo, ne doduše kao vladajuća sila nego kao skrivena moć. Kao takva vladat će do svršetka svijeta. Osmi car imat će karakter sedmorice, tj. progonit će kršćane. Stvarno je u svako doba bilo ljudi koji su se neprijateljski odnosili prema Božjem kraljevstvu. Gdjeikada su čak i kršćanska kraljevstva porogonila Crkvu. No, i ovako poganstvo ide u propast, i zadesit će ga od vremena do vremena slične nevolje kao i staro rimsko poganstvo dok ne bude konačno potpuno uništeno.

»Deset rogova« su deset poganskih kraljeva koji su nakon smrti Julijana Apostate zavladali raznim provincijama rimskoga carstva. Oni su prikazani kao rogovci ne zato jer su bili pod rimskom vlasti nego jer su bili pogani. Broj »deset« znači njih sve zajedno te je okrugli broj. Oni još nisu primili kraljevstva, tj. u doba o kojem govori proroštvo još nisu kao kraljevi postojali. Oni kao kraljevi primaju vlast »jednu uru poslije zvijeri«, tj. oni su progonili kršćane iza propasti rimskog carstva slično kao i rimski carevi. Tako je, npr., kralj Gota Atanarih¹⁵ progonio kršćane i prolio mučeničku krv. Grčki tekst kaže: »Kraljevi primaju vlast sa zvijeri«, tj. ukoliko ova još postoji.

Tko se bori protiv kršćana, bori se protiv Jaganjca. Ali, Jaganjac pobjeđuje »mačem svojih usta«, tj. poganski narodi primaju riječ evanđelja i od vukova nastaju stada blagih ovaca. I povijest nam dokazuje da su u prvoj polovini V. stoljeća ušli u Crkvu Huni, Svevi, Burgundi i mnogi drugi narodi.¹⁶ Rimljani su, nažalost, ipak ustrajali u svom poganstvu.

U 17, 15 ponovo se kaže da žena »sjedi na mnogim vodama«, tj. još ima mnogih naroda koji su ustrajali u svom poganstvu, dakle će biti i progonitelja Božjega kršćanstva nakon pada poganstva. Dalje se kaže da će kraljevi ratovati protiv Rima i uništiti ga. Doista je g. 410. Alarik zauzeo Rim i opljačkao ga. Slično se dogodilo g. 455. po vandalskom kralju Genzeriku, g. 465. po Odoakru, g. 472. po Ricimeru i g. 547. po Totili.¹⁷ Dakle, unutar podrug stoljeća pet puta. Istina je, doduše, da su u to doba bili u Rimu brojni kršćani, ali je i poganstvo još bilo dosta jako, i tek u V i VI vijeku bili su konačno razoreni svi poganski hramovi. Dakle, Bog je upotrijebio barbarske narode da kazni Rim zbog njegovih grijeha. U gl. 18. opisuje se kako je gotski kralj Alarik potpuno uništio grad Rim u kojemu je zavladala kuga i glad. To nam potvrđuju i suvremeni sv. oci Jeronim¹⁸ i Augustin,¹⁹ te crkveni povjesničar Orozije.²⁰

15. Vidi bilješku 14.

16. Vidi bilješku 14.

17. Vidi bilješku 14.

18. ALLIOLI, Die hl. Schrift d. N. T. I. c.

19. ALLIOLI, Die hl. Schrift d. N. T. I. c.

20. ALLIOLI, Die hl. Schrift d. N. T. I. c.

U gl. 19. nalazimo ovu mišao: dokle god je poganstvo bilo dominantna sila na svijetu, odvrćalo je narode da se pridruže kršćanima. Kad je rimsko poganstvo bilo oboreno, pojurili su narodi ka Kristu kao zaručnica u naručaj svoga zaručnika. Zato se ovdje govori o gozbi Jaganjca i o spremanju zaručnice. U r. 11—21. još se jednom prikazuje pobjeda kršćanstva nad poganstvom.

IX Tisućgodišnje kraljevstvo

U gl. 20. iznosi se misao o »tisućgodišnjem sužanjstvu sotone« i »tisućgodišnjem kraljevstvu Kristovu«. Smisao je ove slike: kad bude uništeno rimsko poganstvo, bit će sotoni na neizvjesno vrijeme oduzeta vlast da zavodi narode onakvom snagom kao prije. Kad prođe to vrijeme, dat će mu se ponovno prijašnja vlast, ali ne zadugo. Neki tumači drže da je rimsko poganstvo bilo načelno oboreno milanskim ediktom g. 313. Drugi opet misle drugačije. Svakako poganstvo nije nestalo odjednom, i zato je teško odrediti početak njegova propadanja. Izrazi »sotona je bio vezan« i njegov bezdan »zapečaćen« ne znače potpuno uništenje njegove moći, kao što ni kasnije puštanje na slobodu ne dokazuje njegovo neograničeno djelovanje. Hoće se dakle reći da je znatno smanjena skućena djelatnost unuta Božjega kraljevstva. A to nam dokazuje i povijest: poslije milanskog edikta nije bilo općeg progona kršćana, niti ga je ikoji vladar kušao istrijebiti ondje gdje se već dobro ukorijenilo, i nigdje nije ponovno uvedeno pogansko bogoslužje sa svim svojim obredima. Međutim, sotona nije bio besposlen. Nastajala su krivovjerja i zablude unutar Crkve²¹, mir se remetiо ratovima i bunama, a produhovljeno poganstvo došlo je na mjesto materijalnog idolokoplonstva. »Tisuću godina« je svakako okrugli broj, i prema Augustinu²² i mnogim drugim tumačima znači razdoblje od propasti poganstva odnosno od Kristove smrti na križu do sudnjega dana.

Kad je sotona bio »svezan« a poganstvo srušeno, započela je era kršćanstva. Preobraženi sveti, osobito mučenici vladali su s Kristom tisuću godina. Oni što sjede na prijestoljima, to su blaženi kršćani, jer je njima obećana vlast s Kristom. Mučenici se napose spominju jer su oni za Krista dali i svoje živote. Mučenici i ostali sveti nalaze se, dakako, na nebu, jer Ivan govori samo o dušama pravednika, a ne i o njihovim tjelesima. Krist vlada svojom Crkvom, i kod toga sudjeluju i Božji sveti koji nas pomažu svojim zagovorom. Ovo kraljevanje svetih duša zajedno s Kristom trajat će do svršetka svijeta, i tada će nakon najteže borbe s poganstvom doći sudnji dan, a potom uskrsnuće tijela.

»Ostali mrtvaci« koji su za svoga zemaljskog života bili bezbožni, nisu vladali zajedno s Kristom kroz tisuću godina nego su — u izvjesnom smislu — bili mrtvi dušom i tijelom i kao takvi bačeni u pakao.

Kad se napokon približi svršetak svijeta, dopustit će Bog da sotona steče na svijetu velik broj pristaša. Narodi što se skupljaju sa četiri kraja zemlje nisu neki periferni narodi nego zapravo svi narodi svijeta. I mnogi će kršćani pristati uz sotonu, jer sam Krist kaže da će u doba njegova drugog dolaska zavladata opća iskvarnost i vjere će gotove nestati, Lk 18,8. »Gog i Magog« su sjeverni narodi, istovetni sa Skitima. Ezek 38. Oni se ovdje slikovito spo-

21. Vidi bilješku 14.

22. *De civitate Dei* 20, 8, 1 (*Patrol. lat.* 41, 670).

minju i simboliziraju protukršćanske snage. Prema 2 Sol 2, njihov je vođa sam Antikrist.

»Tabor svetih« je Crkva Božja. Da li će doći do stvarnog rata između kršćanskih i protukršćanskih sila, da li je »ljubljeni grad« neko stvarno mjesto u kojem se skupljaju Kristovi pristaše, i da li ogranj s neba treba shvatiti stvarno ili samo slikovito, to se iz proroštva ne može razabrati Uostalom, svako proroštvo postaje potpuno jasno tek onda kad se ispuni. Vjernici, dakako, prema Kristovoj opomeni, treba da bdiju i paze na znakove vremena i vazda budu pripravnici za Gospodnji dolazak Apostol Pavao u Rim 11 kaže da će prije sudnjega dana pobožni Židovi unići u Crkvu.

Cerint²³ je u doba apostola Ivana ustvrdio da će Krist na svršetku svijeta vidljivo vladati na zemlji »tisuću godina« Pravednici će sa svojim tjelesima uskrsnuti i zajedno sa živim kršćanima, navodno, živjeti »u slasti i lasti« da tako prime zadovoljštinu za sve pretrpljene nevolje. Sv. Justin mučenik²⁴, sv. Viktorin²⁵, Tertulijan²⁶, Laktancij²⁷ i drugi naučavali su da će nakon pobjede nad Antikristom preminuli pravednici uskrsnuti u svojim tjelesima, a svi živi pravednici pokorit će se njima kao svojim knezovima, dok će zli ljudi sačinjavati njihovo roblje. Sam Krist vladat će kao kralj u Jeruzalemu, a s njime zajedno bit će i apostoli, starozavjetni proroci i novozavjetni mučenici. Nakon »tisuću godina« navalit će zli na svete, ali će ih »proždrijeti ogranj s neba«. Na to će uslijediti sveopće uskrsnuće tijela i održati se posljednji sud. Međutim, nijedno ovakvo mišljenje ne može se prihvatiti, jer katolički nauk ništa ne zna o nekoj zemaljskoj vladavini Kristovoj prije sudnjeg dana.²⁸

B) ESHATOLOSKO TUMAČENJE²⁹

I. Uvod i natpis Apokalipse. Sin čovječji.

U l. 1—20 nalazimo uvod i natpis Apokalipse i viziju Sina čovječjega.

U r. 1—3 nalazi se neka vrsta natpisa. Njegov je sadržaj: neizmjerni Bog daje objavu budućih događaja svome Sinu Isusu Kristu, da je preda preko anđela svome sluzi Ivanu apostolu. U r 3 nazivaju se »blaženima« oni koji čitaju odnosno slušaju riječi Apokalipse i drže ih. Izraz »riječ Božja« i »svjeđočanstvo Isusa Krista« znači svu objavu koju nam je donio Krist, ali se ovdje u prvom redu misli na viđenja, što nam dokazuje dodatak u r 2: sve što

23. Pokršteni Židov, gnostik, poricao Kristovo božanstvo. Sv. Irenej tvrdi da je Ivanovo evanđelje upereno protiv Cerinta (Adv. haereses, III, 11, 1)

24. Cf. H. HÖPFEL, *De regno mille annorum in Apocalypsi* (u Verbum Dei g. 1923 str. 206—210 i 237—241)

25. Vidi Patrol. lat. 5, 317—344.

26. Vidi bilješku 24 i Rosadini o. c. str. 114.

27. Vidi bilješku

28. Vidi Bog. Smotra g. 1964, br. 1 str. 52, bilješke 35.

29. Sažet prikaz toga tumačenja vidi Bog. Smotra, g. 1964, br. 1 str. 44 i bilješku 14—17. Osobiti su predstavnici toga smjera od starijih tumača Ribera S. J., Pereira, Viegas, Cornelius a Lapide, Menochius, Tirinus, a od novijih Kaulen, Cornely, M. Sales i mnogi drugi. B. Allo gleda u Apokalipsi većma borbu između Crkve i protukršćanskih snaga uopće, gotovo neku iskonsku borbu između dobra i zla negoli borbu između vjere i nevjere u eshatološkom smislu. Da ni eshatološko shvaćanje Apokalipse nije kod svih tumača jednako, razumije se samo sobom. Iz mnoštva raznih tumačenja izabrao sam ono što držim da će dobro doći propovjedniku. Uglavnom sam slijedio neke poznatije autore (Wikenhäusera, Arndta, Rohra, Kettera, Hadorna, Simon-Prada, Zahna i dr., birajući svagdje ono što mi se činilo vjerojatnije..

je vidio. Prema r 3 ispunjenje Apokalipse je — u izvjesnom smislu — »blizu« i Gospodin dolazi »doskora« da sudi svijetu, 22,7 : 12,20. Zato Ivan ne smije »zapečatiti« tj. držati u tajnosti ove objave 22,10.

Iz r. 4 vidimo da je Apokalipsa sastavljena u obliku cirkularnog pisma na sedam crkvenih općina u zapadnoj Maloj Aziji, tj. u rimskoj provinciji Aziji. Božje ime se formulira na trostruki način da se jasnije prikaže Božji vječni bitak: milost vam i mir od onoga koji jest, koji bijaše i koji će doći. Priv dio toga izraza mogli bismo naći u Ex 3,14; ja sam koji jesam. Starožidovski komentar³⁰ glasi: ja sam onaj koji je ovdje i koji bijaše; ja sam onaj koji će biti i nema drugoga Boga osim mene. Slične opise Božjega bivstva nalazimo i kod Grka. Heraklit³¹ je navodno rekao: svijet bijaše uvijek, i jest, i bit će. A jedna izjava proročišta glasi: Zeus bijaše, Zeus jest i Zeus će biti. U Minervinu svetištu u Sasisu stajao je natpis: ja sam sve što je bilo, što jest i što će biti³². Završetak izraza: koji će doći, pripisuju tumači običnom živom očekivanju pracrkve da će »doskora« doći Krist da sudi žive i mrtve.

U r. 5. Ivan želi crkvama milost i mir od »sedam duhova« koji su pred Božjim prijestoljem. Mnogi sv. oci³³ razumijevaju pod tim izrazom sedam darova Duha Svetoga, Izai 11,2. Drugi opet, osobito poslije Augustina, radije pomišljaju na samu osobu Duha Svetoga koji se prikazuje u Apokalipsi kao »sedam duhova« zbog bogatstva svojih milosnih darova. Ovo se shvaćanje potkrepljuje činjenicom što sedam duhova stoje između Boga i Krista, i što »milost i mir« ne daju anđeli nego samo Bog. Ipak, mnogi drugi tumači vide u sedam duhova sedam uzvišenih, prijestolnih anđela za koje zna i kasnožidovska angelologija, Tob 12,15. Neki ih, napokon, poistovjetuju sa »anđelima trubljii« koji, također, prema Apokalipsi, »pred Bogom stoje« C 8,2)³⁴. Isus Krist je »vjerni svjedok« Božji jer je revno naviještao Božji nauk i objavio ljudima volju nebeskoga Oca u danima svoga zemaljskog života. Svoje »svjedočanstvo« potvrdio je svojom smrću. Krist je i »prvorodenac iz mrtvih« jer je prvi uskrsnuo i s njime započinje uskrsnuće mrtvih. Po svome uskrsnuću i uzašašću na nebo Krist je postao »kralj kraljeva i Gospodar gospodara«, cf 11,15; 17,14; 19,16.

U r. 6. nabraja Ivan dobra što ih kršćani zahvaljuju Kristu. Ta se dobra vnose upravo liturgijski svečano: Krist nas je ljubio i otkupio svojom krvi od naših grijeha i učinio nas, u duhovnom smislu, kraljevima i svećenicima pred Bogom i Ocem svojim. Zato neka mu je slava i čast kroz sve vijeke.

R. 7. možemo smatrati »temom« Apk: Krist dolazi u oblacima i vidi ga svačije oko, pače i njegovi protivnici (»koji ga probodoše«), i proplakat će nad njim sva zemaljska plemena. Ova »tema« odnosno »moto« usko se naslađna na Dan 7,13 i Zah 12,10. Neki tumači već ovdje naslućuju osnovnu misao Apk: za Crkvu i pravednike sudnji dan znači početak vječne radosti, dok osuda čeka samo zle.

30. U Jeruzalem. Targumu I. z Deut 32. 39 u Wikenhauser o. c. str. 28.

31. Vidi bilješku 30

32. Vidi bilješku 30

33. Vidi SIMON-PRADO, o. c. str. 475—476.

34. Idem, str. 476. »Sedam duhova« još se dvaput spominju: u 4, 3 kao »sedam žizaka« pred Božjim prijestoljem, a u 5, 7 kao »sedam očiju« Jaganjca. Duh Sveti se nalazi pred prijestoljem Boga Oca, što simbolički znači da je poslan Crkvi.

U r. 8. Gospodin Bog govori za sebe: ja sam alfa i omega. Ovo prvo i zadnje slovo grčkog alfabeta jest pregnantan izraz i za Krista koji je početak i svršetak svega, i prema tome »prvi i posljednji«, 21,6; 22,13.

U r. 9—10³⁵ pripovijeda Ivan kako je sastavio svoju knjigu: jedne nedjelje dobiva — u ekstazi — nalog da piše u knjigu »sve što vidi« i da pošalje na »sedam crkvi«. Ovo prvo viđenje možemo smatrati sličnim viđenjima starozavjetnih proroka koji su također dobivali poziv od Boga da proriku, Izai 6,1; Jer 1,3; Ezek 1—3. Ivan je sudionik kršćana u nevolji i zajedno s njima strpljivo očekuje Isusa. Nalazi se kao sužanj na otoku Patmosu. To je mali otok zapadno od Mileta, a od Efeza je udaljen kojih 14 sati vožnje, i pripada Sporadima i zove se danas Patino. Na njegovom južnom dijelu nalazi se, prema predaji, tzv. pećina Apk. i samostan apostola Ivana.³⁶ Ivan se nalazi na tom otoku »zbog Božje riječi i Kristova svjedočanstva«, tj. zbog propovijedanja evanđelja, cf 1,2; 6,9; 20,4. Plinije Stariji³⁷ izrično naziva otok Patmos mjestom zatočenja, a i najstariji crkveni pisci³⁸ svjedoče da je Ivan bio onamo prognan. Samo zatočenje nije bilo strogo provedeno, jer se čini da je rimskoj vlasti stalo samo do toga da Ivan ne propovijeda. Ivan čuje glas za sebe, cf Ezek 3,12, vjerojatno glas »anđela objavitelja« čitave Apokalipse. Neki tumači radije pomišljaju na Krista.

U r. 11. iznose se imena sedam crkvi: Efez, Smirna, Pergam, Tiatira, Sard, Filadelfija, Laodiceja. To nisu bile jedine crkve u provinciji Azije. Postojale su još crkve u Kolosi, Hierapolisu, Troadi, Magneziji i Trallesu. Spominje se ipak samo »sedam crkvi« zbog važne simbolike broja sedam u Apk: sedam crkvi predstavljaju svu Crkvu ili bar maloazijsku. Teško bi bilo reći zašto se spominju upravo ove crkve.³⁹ Zanimljivo je da su to redom bili prvi gradovi provincije i svi su ležali na velikoj rimskoj poštanskoj cesti.

U r. 12.⁴⁰ gleda Ivan nebeskoga Sina čovječjeg usred »sedam zlatnih svijećnjaka«. Ovi svijećnjaci, prema r. 20, znače sedam crkvi, dakle se Krist Ivanu ukazuje kao blizak svojim na zemlji.

Opis Krista u r. 13—17. naslanja se na Dan 10,4. »Duga haljina« označuje ga kao velikog svećenika, cf Mudr 18,24. »Zlatan pojas« nosili su kraljevi i veliki svećenici.⁴¹ Ovi poptoni nosili su ga na prsima kao što i ovdje u viđenju Krist. »Bijela boja glave i kose« smatra se obično simbolom Kristove vječnosti, ali je neki moderni tumači radije shvaćaju u smislu Kristova nebeskog sjaja i veličanstva. »Plamenim očima« Sina Božjega ne može se ništa sakriti. Njegove su »noge poput užarene mjedi« ili neke slične kovine. U njegovoj desnici nalazi se »sedam zvijezda«. Ovo Ivan, vjerojatno, većma zna negoli vidi, a možda su zvijezde bile poredane oko ruke u obliku vijenca. »Mač dvorzec« slika je Božje sudačke riječi. 2,16; 19,15. 21; Mudr. 18,15; Izai 49, 2. Kris-

35. Cf WIKENHAUSEUR, o. c. str. 30.

36. Idem 1. c.

37. U *Naturalis historia* IV. 23.

38. Na pr. Klement Aleksandrijski, Origen, Tertulijan i dr.

39. Razna su mišljenja o tome: možda je Ivan bio s njima jače vezan, ili zbog zgodnog položaja, ili su te crkve najviše trebale tih opomena, ili su sačinjavale Ivanovu crkvenu provinciju itd.

40. Ivan najprije čuje glas a zatim vidi onoga koji ga zove: najprije gleda simbole crkvi, a zatim doznaje njihovo značenje. Tako se zgodno pobuđuje pozornost. »Sedam svijećnjaka« podsjeća nas na sedmero-kraki svijećnjak u hramu i na »sedam svjetiljki« u Zaharijunu proroštvu 4. 2. 10. Svjetiljke kod Zaharije znače »sedam Božjih očiju« koje prolaze cijelim svijetom kao simbol Božje providnosti.

41. U r. 14—16 opisuje se Krist sa pojasom oko grudiju. Takav pojas spominje i JOSIP FLAVIJE, *Antiquit. jud.* 3, 7.

tovo je »lice sjajno poput sunca«, cf 17,2.⁴² Zato pred njime pada Ivan na zemlju »kao mrtav«, cf Dan 8, 18; 10,8 Mt 17,6.

U r. 18. ističe Gospodin ponovno svoje atribute: ja sam prvi i posljednji, i živi; bijah mrtav, ali sada živim kroz svu vječnost i imam ključeve smrti i podzemlja, tj. apsolutni sam gospodar svega stvorenja na nebu, na zemlji i pod zemljom.⁴³

Iz r. 19. vidimo da Krist nalaže Ivanu da napiše »sve što je vidio«, dakle, najprije ovu viziju Sina čovječjega; zatim »sve što jest«, tj. sadašnje stanje maloazijske crkve što će biti izneseno u sedam pisama: i napokon, »što će biti iza toga«, tj. otkrivenje budućnosti. Time je prikazan sadržaj Apk.

Sedam zvijezda i sedam svijećnjaka su prema Kristovim riječima »tajna«, tj. imaju simbolički smisao. Crkva je »svijećnjak« jer je svjetlo svijeta, cf Mt 5 14. Fil 2,15 Ef 5 8. Sedam zvijezda, kaže Krist jesu sedam anđela crkvi, a sedam svijećnjaka jesu sedam crkvi. Mnogi tumači, stariji i noviji, kažu da su »anđeli crkvi« njihovi biskupi. Ovdje, naime, ovi anđeli primaju pisma, dakle, borave na zemlji kao i njihove crkve. I židovska riječ »malah« znači glasnika odnosno svećenika ili proroka, ali ujedno i anđela. Agej 13, Mal 27. Ima tumača koji kažu da su ti anđeli pravi anđeli čuvari pojedinih crkvi, dakle nešto slično kao čuvari pojedinih naroda u Dan 10,30.20; 12,1. Protestantски tumači, a za njima se povode i mnogi noviji katolički tumači, drže da su ovi anđeli personifikacije samih crkvi kojima su pisma upravljena, odnosno da je pojedini anđeo personificirani »duh crkve« kao slika živog jedinstva svih crkvi. Taj duh je ujedno utjelovljen u biskupima pomenutih crkvi, i ovi se u pismima kude ili hvale ne kao osobe nego kao reprezentanti svojih crkvenih zajednica.⁴⁴

II. Sedam pisama Apokalipse (prva četiri pisma)

U 2, 1—3, 22 nalazimo sedam pisama, upravljenih na sedam crkvi u Maloj Aziji.⁴⁵

U 2,1-7 nalazi se pismo crkvi u Efezu:⁴⁶ govori Krist koji ima u svojoj desnici sedam zvijezda i hoda posred sedam zlatnih svijećnjaka: znam tvoja djela, trud i postojanost; znam da ne podnosiš zle i da si otkro lažne apostole. Bio si ustrajan i mnogo si pretrpio radi mene, i nisi smalaksao. Ipak je zlo što si izgubio svoj prvotni žar u radu. Dakle, obrati se i budi revan za Boga kao isprva. Ako se ne obratiš, dignut ću tvoj svijećnjak s njegova mjesta. Dobro je da mrziš na djela nikolaita na koja i ja mrzim. Svatko neka

42. Ta je slika ovdje jača od preobraženja Kristova na gori Taboru i nadmašuje vizije proroka SZ, cf 7, 5; Izai 6, 5; Ezek 1, 28 itd.

43. U r. 18. spaja se u skladnu cjelinu Isusov vremenski i vječni bitak. Za »ključeve smrti i podzemlja« nalazimo neku analogiju, u »ključevima« nebeskog kraljevstva što ih prima Petar: od Krista, mt. 16, 19.

44. Dakako da je tradicionalno mišljenje: anđeo — biskup bar vrlo vjerojatno.

45. Cf Bog. Smotra, 1964, I. svezak, str. 44 i bilješka 14 i 15.

46. Osobito lijep i iscrpan prikaz svih gradova Apokalipse vidi u P. VLASIĆ, U gradovima Apokalipse, Slav. Požega, 1938. Efez je bio najznatniji grad Male Azije sa oko 200.000 stanovnika. Tu se nalazilo proštenište božice Dijane i snažno razvijen kult rimskih careva. Efez je imao jaku trgovinu i bio kulturni centar za čitavu Malu Aziju. U njemu je nastao i heretički gnosticizam. — Ovdje posebno napominjem da se u ovom članku navodi tekst Apk. slobodno, i u takvom izboru da se povjednik može njime poslužiti. Ipak se u tumačenju često obazrem na potpuni tekst kakav je u izvorniku. Zato je za bolje razumijevanje dobro imati pred sobom potpuni tekst, bar u prijevodu.

čuje što Duh Sveti govori crkvama: pobjedniku dat ću da jede sa drveta života koje se nalazi u Božjem raj.

Efeški biskup »ne podnosi zle«, tj. on revno opominje nevaljale članove, cf 1 Sol 5,12. 14. Nadalje, ne prima neke propovjednike koje je upoznao kao lažne apostole. Već Pavao opominje efeške prezbitere da se čuvaju lažnih učitelja, Dap. 20, 29. O gnostičkim krivovjercima-judaizantima govori se u 1 Tim 1,7. Sv. Ignacije hvali Efežane što zatvaraju svoje uši pred lažnim učiteljima, Ef 7 1; 9,1. I u 1 Iv 4,1 govori se o lažnim prorocima, a Didahe 11,3 daje uputu kako ćemo raspoznati i razlikovati lažne apostole od pravih. Dizanje svijećnjaka sa svoga mjesta znači: ili će Efez izgubiti svoj položaj kao metropola crkvene provincije, ili će uopće nestati. Nikolaiti što ih spominje Krist, vjerojatno su istovetni sa prije spomenutim »lažnim apostolima«. Neki opet drže da su to pristaše đakona Nikole, cf Dap 6,5, odnosno da su sljedbenici Cerinta ili Simona Maga. Ima tumača koji ih povezuju sa nekim sektama u Korintu. Postoji i izvjesna sličnost između nikolaita i proroka Balama koji je zaveo židovski narod na bludnost., Num 22. Napokon, nije isključeno da su ovi nikolaiti istovetni sa laksistima u Tiatiri. Kristova riječ u r. 7a: tko ima uši neka čuje, zapravo je neka formula kojom se čitalac poziva da radošno primi opomenu, cf mk 4,9. Apk je, dakle, pisana za cijelu Crkvu. Krist, doduše, diktira pisma, ali istovremeno govori crkvama i Duh Sveti, jer Krist vodi Crkvu po Duhu Svetom. Pobjednik je svaki onaj koji je nadvladao zlo i održao se na visini unatoč kušnjama i teškoćama. Takvi su pobjednici osobito mučenici, 3,21; 5,5; 12,11; 15,2; 21,7. Vječni život je nagrada Božjega pobjednika. Taj vječni život iznosi se u pismima svakiput pod drugom slikom. Ovdje, u prvom pismu, gledamo ga pod slikom blagovanja sa »drveta života« u Božjem raj, cf 22,14. Po istočnom grijehu čovjek je izgubio pravo i mogućnost da jede sa drveta života koje bi ga sačuvalo od smrti. Po Kristu vraćamo se u raj sa drvetom života, tj. postajemo dionici vječnog blaženstva.

U 2,8—11 nalazi se pismo crkvi u Smirni: Krist kaže: ja sam prvi i posljednji; bio sam mrtav i opet sam živ. Znam tvoju nevolju i siromaštvo, ali ti si ipak bogat kod mene. Znam da te grde oni koji kažu da su Židovi, ali to nisu nego su zbornica sotone. Ne boj se muka koje ćeš još pretrpjeti. Đavao će neke od vas baciti u tamnicu i imat ćete nevolju kroz deset dana. Ali ti budi vjeran do smrti i primit ćeš vijec života. A Duh Sveti kaže crkvama: tko pobijedi, neće mu naškoditi druga smrt.

Grad Smirna ⁴⁷ leži sjeverno od Efeza. Brojio se među prve azijske gradove. Tu se dizao hram božice Rima, a kasnije i hram u čast cara Tiberija i Livije i senata. Tu je postojala i jaka židovska manjina koja je bila neprijateljski raspoložena prema kršćanima. To se osobito očitivalo u doba mučeništva biskupa Polikarpa oko g. 155. Ignacije Antiohijski upravio je pismo na crkvu u Smirni oko g. 110. Biskup je siromah jer je, vjerojatno, i njegova crkva u teškoj gospodarskoj krizi. Ali biskup je revan u Božjoj službi, dakle je bogat duhovnim dobrima, cf 2 Kor 6,10. Neki će vjernici dospjeti u zatvor kroz kratko vrijeme što se simbolički označuje sa »deset dana«. Zbog svoga neprijateljskog držanja prema kršćanima nazivaju se smirnjanski Židovi »sotoninom sinagogom«. Nisu, dakle, više Božja sinagoga, Num 16,3. »Vijenac

47. Cf. Simon-Prado o. c. str. 463—4 i VLAŠIĆ, o. c. str. 109.

života« je novi simbol blažene vječnosti, dok je »druga smrt« vječno prokletstvo duše i tijela u paklu, cf 2,6. 14; 21, 8.

U 2,12—17 nalazimo pismo crkvi u Pergamu: govori Krist koji ima oštri »mač dvorezac« Božje riječi: znam gdje stanuješ, ondje gdje je sotonino prijestolje. Ipak se nisi odrekao vjere u mene ni u one dane kada je bio kod vas ubijen moj vjerni svjedok Antipa. Ali imam protiv tebe što držiš učenike Balamove koji zavode ljude na nečiste grijeh. (To su nikolaiti). Pokaj se, dakle, jer inače dolazim brzo i borit ću se s njima mačem svojih usta. A Duh Sveti govori crkvama: pobjednik će primiti sakrivenu manu i bijeli kamen sa novim imenom koji nitko ne zna osim onoga koj ga prima.

Grad Pergam leži sjeverno od Smirne. Tu su se nalazila brojna poganska svetišta. Na jednoj uzvisini bio je podignut hram u čast cara Augusta i grada Rima. Time je zapravo započeo u Maloj Aziji kult careva. Prije toga sagradio je kralj Eumenes drugi golemi Zeusov oltar iz bijelog mramora, koji se sada nalazi u Berlinu.⁴⁹ I bog zdravlja Asklepije imao je ovdje svoje svetište kod kojega su se skupljali bolesnici iz čitave Male Azije. O mučeniku Antipi ne znamo inače ništa. Grčka riječ »martyrs« (svjedok) ne mora svagda značiti krvnog mučenika. U Pergamu se nalazilo »sotonino prijestolje«, možda Augustov hram ili Asklepijevo svetište ili napokon Zeusov oltar. Zanimljivo je da Asklepije drži u ruci štap sa zmijom koja u bibliji označuje sotonu. U pergamskoj crkvi nalazili su se neki ljudi koji su slijedili Balamov nauk. To je, jamačno, slikoviti izraz za libertinizam odnosno čudorednu razuzdanost, 2 Petr 2, 14; Jud 11. Tako je Balam dao sličan savjet Balaku, i time zaveo izraelski narod na idolopoklonstvo i raspuštenost, cf Num 22—24; 31, 16. Josip Flavije⁵⁰ i Filon⁵¹ kažu da je Balam savjetovao kralju Balaku da se Moabitćanke podaju Izraelcima pod uvjetom da prihvate njihovu pogansku religiju. Mnogi tumači shvaćaju r. 15. tako kao da su ti krivovjerci istovetni sa nikolaitima u Efezu. Ipak, stariji tumači većinom kažu da ovo krivovjerje potječe od đakona Nikole, Dap 6,5. Pobjedniku se obećaje dvostruka nagrada: on dobiva »sakrivenu manu« tj. nebesku hranu što znači vječno sjedinjenje s Bogom na nebesima. Dobiva, nadalje, »bijeli kamen«⁵² sa »novim imenom« koje pokazuje njegovo novo biće, Izai 65,15; 62,2. To ime shvaća i razumije samo onaj koji ga posjeduje. Zanimljivo je da su i grčki natjecatelji dobivali kao pobjednici bijelu pločicu sa urezanim vlastitim imenom.

U 2,18—29 govori Krist crkvi u Tiatiri;⁵³ govori kao Sin Božji koji ina »oči kao ognjeni plamen« i njegove su »noge poput užarene mjedi«: znam tvoja djela, tvoju ljubav, tvoju vjeru i tvoju službu svetima kao i tvoju ustrajnost i tvoja posljednja djela koja su brojnija negoli prijašnja. Ipak imam protiv tebe što dopuštaš ženi Jezabeli koja se naziva proročica, da uči moje sluge i zavodi ih na bludnost i idolopoklonstvo. Dao sam joj vremena da se obrati,

48. Vidi VLASIC, o. c. str. 61—78, Simon-Prado o. c. str. 463.

49. Cf. VLASIC, o. c. str. 65.

50. u *Antiquitates judaicae* IV, 6, 6.

51. u *De vita Mosis*, libri tres. I. § 294 ss, prema Wikenhauser 1. c. str. 38.

52. »Bijeli kamen« sa urezanim novim, nepoznatim imenom neki shvaćaju kao zaštitno sredstvo protiv napasti. Drugi opet vide u tom »kamenu« neku analogiju za kamen pogana koji je služio kao neki amulet pomoću kojega se moglo bogove na nešto prisiliti, a dobivalo se i pravo na nebeske radosti. Amulet je gdje-kada jamčio svome vlasniku da će na sudu biti riješen krivnje. Uopće se tada bijelim kamenčićem glasalo za oslobođenje krivca, a crnim za kaznu. Za »novo ime« cf Izai 62 2, 65 15.

53. Cf. VLASIC o. c. str. 78 sq

ali ona ne mari za to. Zato je bacam na bolesničku postelju, i njezine preljubnike stavljam u veliku nevolju ukoliko se ne pokaju od svojih djela. Njezinu djecu ubit ću kugom, i crkve će znati da ja ispitujem ljudske bubrege i srca, i dajem svakome po njegovim djelima. Duh Sveti kaže crkvama: pobjedniku dat ću vlast nad poganima, i vladat će nad njima željeznim žezlom, i razbit će ih poput lončarskog posuda, i dat ću mu zvijezdu Danicu.

Grad Tiatira leži u sjevernom dijelu Lidije na cesti što vodi od Pergama prema Sardu. To je bio znatan industrijski grad, Dap 16,14. Krist strogo koristi tamošnjeg biskupa što dopušta nekoj zavodnici i tobožnjoj proročici da zaprotodi članove crkve. Vjerojatno se radi o istom krivovjerju nikolaita odnosno balamita. Novozavjetni proroci imali su u pracrkvi važan položaj, Dap 13,1; 1 Kor 12,28; Ef 2,20; 4,11.⁵⁴ Jezabela je svakako osoba, a ne neka sljedba ili stranka. Ipak je ime simboličko jer je i fenička princeza Jezabela zavela svoga muža Ahaba kao i velik dio naroda na idolopoklonstvo, 3 Kralj 16,31. Njezini su pristaše tvrdili da su dokučili »sotonske dubine«. Taj izraz, vjerojatno, znači neku dublju spoznaju odnosno gnozu kojom su Jezabelini pristaše prozreli »sotonine tajne«, i time su one prestale biti za njih opasne. Možda su na taj način poljepšavali i branili svoje moralne zablude.⁵⁵ »Bolesnički ležaj«. »Preljubnici« nisu ovdje Jezabelini stvarni pristaše nego, jamačno, samo njezini simpatizeri, jer vidimo da Krist očekuje njihovo obraćenje. »Njezina djeca« su stvarni njezini pristaše i službenici. Ovi, dakako, neće zadobiti vječnoga života. Mnogi tumači gledaju u »preljubnicima« Jezabeline suradnike, a u »njezinoj djeci« sve zavedene kršćane u Tiatiri. Pobjedniku se obećaje ponajprije sa riječima Psal 2,8 sudioništvo u Kristovu triumu nad Božjim neprijateljima. Pasti sa željeznim štapom odnosno žezlom znači neprijatelja pobijediti i uništiti, cf 12,5; 19,15. Napokon se obećaje pobjedniku »zvijezda Danica«. I sam Krist naziva sebe u 22,16 »sjajnom zvijezdom Danicom«. Vjerojatno se ovdje tim izrazom kaže da će pobjednik biti dionik Kristove moći, odnosno da će unići u najužu životnu i milosnu zajednicu s njime, cf Izaj 14,12; Dan 12,3; rt 13,43; 2 Petr 1,19.

III. Preostala tri pisma Apokalipse

U 3, 1—6 nalazi se pismo u crkvi u Sardu.⁵⁶ Pismo diktira Krist koji ima »sedam Božjih duhova«, i »sedam zvijezda«: znam tvoja djela; čini se da si živ, ali si mrtav. Bdi, dakle, i utvrđuj sve što hoće da umre. Tvoja djela nisu savršena pred Bogom. Sjeti se, dakle, kako si primio evanđelje. Drži ga i pokaj se. Akoli ne, doći ću kao tat i nećeš znati u koji čas dolazim na tebe. Imaš nešto vjernika koji se sačuvaše od grijeha; oni će hodati sa mnom u bijelim haljinama jer su toga vrijedni. Tko pobijedi, obući će se u bijele haljine, i ja neću izbrisati njegova imena iz knjige života. Priznat ću ga pred svojim Ocem i pred njegovim anđelima. To obećaje Duh Sveti crkvama.

54. Jezabela nije bila poganska svećenica jer je članica crkvene općine. Upravo u Tiatiri javljaju se u doba montanizma kršćanke sa karizmom proroštva.

55. Neki tumači smatraju ovu Jezabelu samo simbolom nikolaitizma. »Sotonske dubine« nisu nauk kasnijih gnostičkih pneumatika, nego je to možda kršćanski naziv pogansko-nikolaitске vjerske svečanosti.

56. Cf. VLASIĆ o. c. str. 90 sq.

Sard je bio nekoć glavni grad lidijskog kraljevstva Ležao je istočno od Smirne i bio običan provincijski grad. Krist strogo kori biskupa. »Duhovnu smrt« i »duhovni san« uzimaju mnogi tumači kao sinonime. Glede »sna« vidi I. Sol 5,6; Rim 13, 11; Ef 5,14. Za »duhovnu smrt« vdi Mt 8,22; Lk 15,24; Iv 5,25; Rim 6,13. Većina članova crkve u Sardu okaljala je svoju odjeću. Vjerojatno se radi o istim zabludama koje su se pojavile u Pergamu i Tiatiri, osobito u seksualnom pogledu, cf 14,4. Pobjedniku se obećaje troje što stvarno znači jedno te isto spasenje: pobjednik dobiva »bijeje haljine«, 3,4; 4,4; 6,11; 9,11.13; njegovo ime upisat će se »u knjigu života« u kojoj se nalaze imena Božjih odabranika. Tko se nađe u toj knjizi ili bude izbrisan, gubi vječno blaženstvo. »Knjiga života« veoma je važna u Apk, cf Psal 69. 29; Dan 12,1; Apk 13,8; 17,8; 20,12.15; 21,27; 22,19. Napokon će Krist pobjednika priznati na posljednjem sudu, Lk 12,8; Mt 10,32.

U 3, 7—13 nalazimo pismo crkvi u Filadelfiji:⁵⁷ tako govori sveti i istiniti, koji ima Davidov ključ, koji otvara i nitko ne zatvara, i koji zatvara i nitko ne otvara. Znam tvoja djela: evo pred tobom su otvorena vrata koja nitko ne može zatvoriti jer imaš malo snage, ali si ipak održao moju riječ i nisi se odrekao moga imena. Zato će oni iz sotonine zbornice koji kažu da su Židovi a nisu, doći i pokloniti se pred tvojim nogama, i znat će da te ja ljubim. Ti si održao moju riječ i strpljivo čekao moj dolazak. Zato ću te sačuvati od kušnje što će doći na sav svijet i njegove stanovnike. Evo dolazim doskora! Drži što imaš da ti nitko ne otme tvoga vijenca. Pobjedniku dat ću da bude stup u hramu mojega Boga, i napisat ću na njemu ime moga Boga, zatim ime grada mojega Boga, i napokon moje novo ime. Sve ovo obećaje Duh Sveti crkvama.

Grad Filadelfija leži jugoistočno o dSarda. Sagradio ga je Atal II. Filadelfo u II. stoljeću pr. Kr. Grad je pretrpio mnoge potrese i vazda bio slabije nastanjen. Ipak se čini da se tu nalazila znatna židovska manjina. Krist kao Mesija ima »Davidov ključ«, Izai 22,22; cf 1,18; Mt 16,19; 18, 18; Hebr 3,6. Krist hvali biskupa i »otvara mu vrata koja nitko ne može zatvoriti«, tj. velik će biti njegov uspjeh u radu i napokon ga čeka vječno blaženstvo. Biskup je zajedno sa svojom crkvom mnogo trpio od strane Židova, ali će ovi konačno priznati da su filadelfijski kršćani zajedno sa svojim biskupom ljubljena Božja djeca. I u Izai 49,43; 60,14 kaže se da će se pogani »pokloniti« Židovima. Ovdje se nekršteni Židovi »klanjaju« kršćanima kao »duhovnom Izraelu« i novom Božjem narodu. Zbog vjerne i ustrajne službe Bogu Krist će sačuvati biskupa i crkvu u teškoj nevolji koja dolazi na stanovnike zemlje. Vjerojatno se misli na »veliku nevolju« prije sudnjega dana 7,14; Mt 24,21; cf gl. 13. I doista, za vjerne kršćane sudnji dan nije dan žalosti nego radosti. »Stup u Božjem hramu« znači osobito častan položaj u Božjem kraljevstvu. I kasno-židovska teologija naziva velike rabine »stupovima«.⁵⁸ Jednako su se nazivale vodeće ličnosti jeruzalemske crkve, Gal 2,9. Kristovo »novo ime« znači slavu koju on ima nakon svoga uskrsnuća i uzašašća na nebo i daje je svojim sljedbenicima, Rim 8,29.

57. Cf. VLASIĆ o. c. str. 95 sq. i Simon-Prado str. 463—464.

58. Cf WIKENHAUSER str. 43. Zanimljivo je da je tada bio običaj glavnih svećenika pojedine rimske provincije, da bi po svršenju svojoj službi u kultu careva stavili pokraj hrama svoje kipove sa naznakom svoje godine službe kao i ime svoga oca i svoje domovine.

U 3,14—22 nalazi se pismo crkvi u Laodiceji:⁵⁹ Govori Krist kao vjerni i istiniti svjedok, kao početak Božjega stvorenja, tj. po kojemu je sve stvoreno: znam tvoja djela: nisi ni studen ni vruć. O da si bar studen ili vruć, ali jer si mlak, zato ću te izbaciti iz svojih usta. Kažeš da si bogat i da ništa ne trebaš, a ne znaš da si bijedan i siromah i gol i slijep. Savjetujem ti da kupiš od mene zlata očišćenog u vatri i da se obogatiš. Kupi od mene i bijele haljine da se ne vidi tvoja golotinja. Nabavi u mene i masti da namažeš svoje oči da vidiš. Koga ljubim, onoga karam i mazim. Budi, dakle, revan i obrati se! Evo stojim pred vratima i kucam; tko čuje moj glas i otvori vrata, dolazim k njemu i večerat ću s njim i on sa mnom. Duh Sveti govori crkvama: pobjedniku dat ću da sjedne sa mnom na mojem prijestolju kao što sam i ja pobijedio i sjao sa svojim Ocem na njegovu prijestolju.

Laodiceja leži istočno od Efeza. To je bio nekoć bogat industrijski i trgovački grad i sjedište glasovite medicinske škole. Crkvu je ondje, vjerojatno, osnovao Kološanin Epafrata u doba kad je apostol Pavao boravio u Efezu, Kol 1,7; 4,12. Isus naziva sam sebe »amen« i tumači tu riječ sa izrazom: vjerni i istiniti svjedok. Krist je »početak« Božjega stvorenja jer po njemu sve stvoreno, 1 Kor 8,6; Kol 1,16; Iv 1,3; Hebr 1,2. Krist strogo kori laodicejskog biskupa. On doduše nema teških pogriješka i nije otpao od Krista, ali nema u njemu pravog oduševljenja i ljubavi prema Kristu. Biskup, zajedno sa svojom crkvom, nije gotovo ništa pretrpio i živio je u dobrim materijalnim prilikama. U gradu su se nalazile mnoge banke i tvornice platna kao i ljekarne, i zato govori Krist o očišćenom zlatu, bijelim haljinama i masti za oči.⁶⁰ Pod time se, dakako, razumijevaju vrhunaravna dobra, osobito razne milosti i kreposti. Tko »otvara vrata« Kristu, s njime Krist »blaguje«, tj. obasipa ga svojim milostima, Kantik 5,2. Pobjedniku se obećaje da će biti dionik kraljevske vlasti Kristove prigodom njegova drugog dolaska, kao što je Krist dionik Očeve vlasti, Lk 22,29.

IV. Vizija Božjeg veličanstva

U 4,1—5⁶¹ nalazi se vizija Božjega veličanstva, a u 4,6—11 vizija četiriju bića: vidio sam na nebu otvorena vrata i glas koji mi je govorio poput trubljene reče mi: popni se ovamo i pokazat ću ti što treba da se zbude poslije toga.

Zanesoh se duhom i vidjeh prijestolje na nebu, a na prijestolju je sjedio netko koji je po viđenju bio kao kamen jaspis i sard, a oko prijestolja bila je duga kao smaragd. Oko Božjega prijestolja nalazila su se dvadeset i četiri prijestolja, a na prijestoljima sjedili su dvadeset i četiri starješine, obučeni u bijele haljine sa zlatnim krunama na glavama. Od prijestolja izlazile su munje i glasovi i gromovi; sedam baklji gorjelo je pred prijestoljem: to su sedam Božjih duhova.

Pred prijestoljem nalazilo se stakleno more poput kristala, a u sredini pred prijestoljem i oko prijestolja bila su četiri bića, puna očiju sprijeda i straga: prvo je biće bilo slično lavu, drugo juncu, treće je imalo lice kao čo-

59. Cf. VLASIĆ o. c. str. 98, SIMON-PRADO o. c. str. 464. Frigijski grad Laodiceju utemeljio je Antioh II. Ime nosi od njegove žene. Leži između Hijerapolisa i Kolose, a udaljen je oko 65 km jugo-istočno od Filadelfije. God. 60. posl. Kr. bio je potresom uništen, ali se brzo podigao iz ruševina.

60. Tu se na pr. proizvodio lijek za oči zvan »kolirija« (r 18).

61. Cf. Bog. Smotra, 1964, br. 1 str. 44 (glede 4, 1—6 11).

vjek, a četvrto bijaše kao orao kad leti. Svako je biće imalo po šest krila koja su bila unaokolo i iznutra puna očiju. Bića nisu imala mira danju ni noću i govorila su: svet, sve, svet Gospodin Bog svemoguć koji bijaše, koji jest i koji dolazi. Kad su god bića dala slavu, čast i hvalu Bogu na prijestolju, padose dvadeset i četiri starješine pred njime i pokloniše mu se i staviše svoje krunice pred prijestolje govoreći: dostojan si, Gospodine i Bože naš, da primiš slavu i čast i silu, jer si sve stvorio i po tvojoj je volji bilo i stvoreno je.

Ivan se osjeća kao tjelesno prenesen u nebo, cf 17,3; 21,10; 2Kor 12-2—4. Tumači vele da se on ipak, vjerojatno, ne nalazi u samome nebu nego u nekom prostoru pred »otvorenim vratima«, dakle — u nekom smislu — pred nebom, odnosno u ekstazi. U središtu vizije nalazi se »prijestolje«. Ništa se ne kaže o veličini i obliku prijestolja. Na prijestolju »sjedi Bog«. U grčkom tekstu stoji riječ »kathemenos« tj. »sjededeći«, onaj koji sjedi, što samo po sebi znači osobu najvećeg ugleda, cf Izai 6,1. Bog se, dakle, ne imenuje niti se opisuje. Ivan ga doduše gleda, ali ne iznosi njegova lika nego govori samo o blistanju njegove slave koja je »poput kamena jaspisa«. To je dragi kamen razne boje, cf 21,11. Božja slava je i »poput karneola crvena«. Čitav opis ima svoj uzor u Ezek 1,26; 10,1.⁶² Nad prijestoljem nalazi se »duga« smaragdno-zelene boje, Ezek 1,27. Božje prijestolje okružuju 24 druga prijestolja na kojima sjede 24 starješine, obučeni u bijele haljine sa zlatnim vijencima odnosno krunama na glavi. Oni slave Boga i Jaganca, 4,9—10; 5,8—11,14; 11,16—18; 19,4. Jedan od njih poučava Ivana glede vizije, 5,5; 7,13. »Zlatne posude sa tamjanom« ukazuju na molitve vjernika što ih oni prinose Bogu 5,8. U apokaliptičkoj literaturi nigdje ne nalazimo 24 starješine. Mnogi noviji tumači gledaju u njima anđele i smatraju ih »Božjim senatom«, cf 3 Kralj 2,19; Psal 89,8; Izai 24,23; Dan 7,9. Međutim, nigdje ne vidimo da bi ovi starješine bili Božji savjetnici. Nisu ni suci jer ne vrše sudačke službe. Zato ih drugi tumači dovođe u vezu sa 24 židovskih svećeničkih razreda. Na čelu svakog razreda nalazio se knez, kasnije starješina, cf 1 Kron 24,5. A bilo je i 24 odjeljenja hramskih pjevača, 1 Kron 25,1. Opet drugi dovođe ih u vezu sa babilonskom astronomijom koja zna sa 24 zvjezdana božanstva zodijska, od kojih 12 borave u sjevernim krajevima, a 12 u južnim.⁶³ Ima tumača koji gledaju u starješinama nebeske, preobražene ljude uopće. Sv. oci i kasnije sredovječni tumači smatraju ih za 12 patrijarha i 12 apostola, odnosno za 12 predstavnika Crkve prije Krista i 12 poslije Krista. Najmoderniji autori tvrde da su to predstavnici samo Starog Zavjeta te sačinjavaju kolegij starijehina nebeskoga Božjeg naroda kao što na zemlji ima biskup oko sebe kolegij starješina odnosno svećenika.⁶⁴ Oni »sjedede na prijestoljima« što je znak njihova dostojanstva i vlasti. »Zlatni vijenci« simboliziraju njihovo visoko mjesto i položaj u Bož-

62. ali je ipak ovdje čitava slika mnogo veličanstvenija.

63. Dakako da eventualna sličnost nekih elemenata Apokalipse sa babilonskom mitologijom ne uništava njihovu nadnaravnu objektivnu istinitost. Ivan, naime, iznosi ovdje nešto posve drugo nego odnos zvijezda prema ljudima. Religijsko-povijesna znanost može eventualno pokazati kako su nastali izvjesni religijski pojmovi, ali se ne bavi njihovim sadržajem. Tako je na pr. velika razlika između »krštenja« u sinkretističkim religijama i kršćanskog sakramenta krsta. Svagdje treba točno ustanoviti sadržaj pojedinog vjerskog pojma u kršćanstvu i poganstvu, a ne jednostavno ih pomiješati ili im čak izvnuti smisao.

64. Vidi o tome iscrpan prikaz u J. MICHL, *Die 24 Alttesten in Apk*, München 1938. i moj kritički osvrt u Bog. Smotri iz 1944 str. 162—169.

jem kraljevstvu. »Bijele haljine« dokazuju da pripadaju prekogrobnom životu.

Ivanov pogled vraća se Božjem prijestolju: iz prijestolja neprestano izlaze munje i gromovi, cf 8, 5; 11, 19; 16, 18. Ovo nas podsjeća na munje i gromove prigodom davanja zakona na gori Sinaju, Eks 19,16 kao i na pojavu božanstva u Ezek 1,13. U bibliji SZ je bura sa olujom i grmljavinom redovno slika moći i slave Boga koji se objavljuje, Psal 18, 14; 50,5.

Unutar kruga starješina a izvan kruga četiriju bića gori »7 baklji« koje su »sedam Božjih duhova«. Ovi duhovi su istovetni sa onima u 1,4; 3,1; 5,6. »Goruće baklje« simbolički pokazuju Božje sveznanje kojemu se ništa ne može sakriti. Pred prijestoljem nalazi se »stakleno more«. Prema staroj istočnjačkoj predodžbi nalazi se »nebeski svijet« iznad »nebeskog oceana«. ⁶⁵ Zato se prostor pred Božjim prijestoljem ispoređuje sa morem cf 15,2; 22,1. More je, vjerojatno, simbol Božje uzvišenosti nad svakim stvorom.

Usred prijestolja i oko prijestolja stoje »4 bića«, puna očiju sprijeda i straga. Bića su, vjerojatno, stajala u sredini sa svake strane prijestolja. Ivan bi, prema tome, mogao vidjeti samo 3 bića, ali je mogao znati iz predaje i Ezekijelova proroštva za 4 bića. ⁶⁶ Možda su bića stajala u polukrugu pred prijestoljem. Bića su možda imala donekle životinjski oblik što nam potvrđuje grčka riječ »zoon« koja se nalazi u tekstu, a kojoj riječi odgovara hebrejski izraz »hajja« kod Ezekijela. Ipak, njihov lik ne mora biti upravo životinjski. Bića su po čitavom tijelu »pokrivena očima«. Prvo od tih bića izgleda »kao lav« iako nije lav. Drugo »kao mladi bik«, treće ima »ljudsko lice«, a o ostalom tijelu se ne govori; dok je četvrto »nalik na orla raskriljenih krila«. Ta bića nisu ni ljudi ni životinje nego uzvišeni anđeli koji se nalaze u neposrednoj Božjoj blizini. Pošto su označena kao živa bića i nalik su na izvjesne životinje i čovjeka, vjerojatno predstavljaju sve živo stvorenje u preobraženom stanju. Svako od četiri bića ima po »šest krila«. Srednji par krila je raširen za lijet kao kod serafa u Izai 6,2. Krila su »puna očiju« izvana i iznutra. Te oči jamačno znače da pogledu ovih bića ništa ne može izbjeći. Napokon, Ivan govori o djelatnosti Božjega dvora: svi stvorovi nebeski neprestano slave Boga. Pjesma bića ima svoj uzor u Izai 6.

V. Vizija knjige sa sedam pečata

U 5,1—4. nalazimo viziju »knjige sa sedam pečata«; Ivan gleda u desnicu onoga koji je sjedio na prijestolju knjigu ispisanu izvana i iznutra, zapečaćenu sa sedam pečata. Zatim vidi silnoga anđela koji je viknuo jakim glasom: tko će biti dostojan da otvori knjigu i razlomi njezine pečate? Nitko nije mogao na nebu ni na zemlji ni pod zemljom da otvori knjigu ili da u nju zagleda. Ivan je zaplakao kad je vidio da se nitko nije našao dostojan da otvori knjigu i da zagleda u nju.

Ova knjiga u Božjoj desnici ispisanu izvana i iznutra i zapečaćenu sa 7 pečata, zapravo je smotak iz papirusa ili pergamene, ispisan s obje strane, što znači da je sadržaj knjige vrlo bogat. Inače se papirus redovito ispisivao samo po svojoj glatkoj strani. Pečaćenje se vršilo tako da su se oko smotka stavile uzice i pričvrstile s pečatom. Grčke su isprave redovito imale sedam

65. Cf. WIKENHAUSEUR o. c. str. 47.

66. Ujedno je doznao njihov broj po izjavi anđela, cf 4 1—2.

pečata: jedan je bio od izdavatelja isprave, a ostalih šest od svjedoka.⁶⁷ Uzor za ovu knjigu nalazimo u Ezek 2,9.⁶⁸

U 5,5—14 nalazi se vizija Krista kao Božjeg Jaganjca: jedan od starješina govori Ivanu: ne plači, evo pobijedio je lav iz plemena Judina, korijen Davidov; on će otvoriti knjigu i njezinih sedam pečata. Tada sam vidio, (kaže Ivan), u sredini ispred prijestolja i četiri bića kao i u sredini ispred starješina Jaganjca koji je stajao kao zaklan: imao je sedam rogova i sedam očiju što je sedam Božjih duhova, poslanih po čitavom svijetu. Jaganjac je došao, uzeo knjigu iz desne one koja je sjedio na prijestolju, i u taj čas četiri bića i dvadeset i četiri starješine padoše pred Jaganjcem. Imali su citare i zlatne čaše pune tamnjana, što su molitve svetih. Pjevali su novu pjesmu govoreći: Jaganjče, dostojan si da uzmeš knjigu i otvoriš njezine pečate, jer si bio zaklan i otkupio si ljude svojom krvlju za Boga, i to od svakoga plemena i jezika i puka i naroda, i učinio si ih kraljevima i svećenicima našem Bogu i oni će kraljevati na zemlji.

Tada sam čuo glas mnogih anđela oko prijestolja i bića i starješina. Njihov broj bijaše mirijade mirijada^{71a} i tisuće tisuća. Govorio si jakim glasom: dostojan je Jaganjac koji je zaklan da primi vlast i bogatstvo, mudrost i moć, čast i slavu i hvalospjev! Tada sam čuo sve stvorenje na nebu i na zemlji i pod zemljom, i na moru i u moru gdje govori: neka je hvalospjev i čast i slava i vječna moć onome što sjedi na prijestolju i Jaganjcu. Tada četiri bića rekoše amen, a starješine padoše na svoja lica i pokloniše se.

Ivan ništa ne kaže o sadržaju knjige niti se u tekstu govori što o tome da bi Jaganjac »čitao« knjigu. On samo otvara pečate. Ovo otvaranje knjige i pečata nema samo tu svrhu da otkrije Božje planove nego da ih ujedno i ostvari, dakako najprije u viziji, a zatim u povijesnoj stvarnosti. Zato Ivan treba da javi svoja viđenja crkvama, 22,10. Očito je da sadržaj knjige sačinjavaju Božji planovi spasenja čovjeka. Knjiga, stvarno, sadrži sve ono što čitamo u gl 6—22,5. »Lav iz plemena Judina« odnosno »Davidov korijen« su počasni mesijanski naslovi Krista, i to iz Sv. Pisma, cf Gen 49,9; Hebr 7,14; Izai 11,1,10; Rim 15,12. Jaganjac izgleda »kao zaklan«⁶⁹ i ima »7 rogova« i »7 očiju«.⁷⁰ Jaganjac je Krist, cf Izai 53,7 gdje se govori o »Jaganjcu što ga vode na klanje«, cf Iv 1,29; Dap 8,32.⁷¹ »Sedam rogova« i »sedam očiju« znače Kristovo sveznanje i svemogućnost. »Rog« je simbol jakosti, Deut 33,17; 1 Sam 2,10; cf Lk 1,69. Sedam očiju su sedam Božjih duhova što prolaze čitavim svijetom, cf Zah 4,10. Ako ovih sedam duhova shvatimo osobno, onda to znači da je Duh Sveti po Kristu poslan Crkvi, Lk 24,49; Gal 4,6; Iv 20,22. Duh Sveti dakako jednako pripada Ocu i Sinu, 4,5; 5,6.

»Tamjan« su molitve svetaca tj. vjernika na zemlji, cf Psal 141,2, Apk 8,3. Pjesma starješina je »nova«, Psal 33,2, tj. još je nikada nisu pjevali jer nije

67. Cf. WIKENHAUSER o .c. str. 49.

68. Otvaranje »pečata« znači, da tako kažemo, ostvarenje »Božje oporuke« tj. Božjeg obećanja da ćemo postići vječno blaženstvo. cf. 1 Petr. 1, 4; i Kor 6, 10; Rim 8, 17 itd.

69. Jaganjac nastupa »kao zaklan« jer je žrtvovan za nas i tom je žrtvom pobijedio.

70. Jaganjac »stoji« jer je Krist uskrsnuo.

71. Stiku Krista kao Jaganjca i njegovo djelo otkupljenja vidi u 6 Kor 5, 7; 1 Petr 1, 19 itd. »Knjiga Henohova« također govori o Nanjetu što ga neprijatelji pobijahu, i kaže da je to Janje izraelski narod. Tu je Janje simbol odabranog naroda. U »Josipovu testamentu« 19, 1—11 nalazimo Janje rođeno od Djevice. To Janje je Mesija. Dokazano je da su u armijskom jeziku riječi Janje, dijete i sluga jezično istovetne (istog korijena). 71a: Mirijada = 10.000.

bilo za to prilika.⁷² U svojoj pjesmi oni hvale Kristovo spasenje koje je nastalo po njegovoj krvi, cf 1 Kor 6,20; 7,23. Veličenje Boga pjesmom nastavljaju anđeli i napokon sva stvorenja, Eks 20,4. Ivan, dakako, ne vidi sve stvorove, nego čuje njihov hvalospjev, Rim 8,18; Apk 20,11; 21. 1,4; 22,2. Time svršava ova veličanstvena nebeska liturgija.

* * *

Upotrebljena literatura.

Osim one što je navedena u Bog. Smotri 1964. broj 1 str. 54. i u raznim bilješkama ondje na str. 40—53, kao i u ovoj raspravi, spominjem još: J. TIRINUS S. J. **Commentarius in S. Scripturam**, Venetiis 1747. u 2 sveska (komentar još i danas zgodan za propovjednike).

J. S. MENOCHIUS S. J. **Comentarii totius S. Scripturae**, u 3 sveska, Venetiis 1758 (komentar kraći od Tirinusova, ali ipak dobar).

TH. ZAHN, **Die Offenbarung d. Johannes**, Leipzig 1924—1926, u 2 sveska, (protestansko djelo vrijedno zbog konzervativnog smjera i ogromnog naučnog aparata kao i opširnog komentara. Ipak se treba njime oprezno služiti).

72. No osobito zato jer se odnosi na sva novozavjetna dobra, cf. TIRINUS o. c. str. 290 sub verbo.